

עם שירי א. גלבוע

מתאחדים משורר וילד, תמול היום, היסטוריה והוי, קדומים ושעה של איש בין אנשים. השירים כולם אמורה, כולם אהבה, בטחון, געגועים, וזאת — אף-על-פי ששרשיהם נטועים בילדות של מלחמות ופוגרומים, וכליו של בית אבא. צמודים זה לזה, כנושקים, שרזיים כאן שני שירים, שני סיפורים, שתי תמונות נפלאות בליריותן ממחוד הילדות. "ואחי שותק", ובו מלוא עולמו של ילד החי ונושם את ילדותו בתוך תוכה של המלחמה, ועוד אינו חופש מה שעתיד הוא פעם לתפוש, כי:

"ואחי שותק / ואחי שותק /

ידמו מן האדמה זועק".

(עמוד 18)

וכנגדו השיר "אביב", מעשה-התהרה להפליא שבו המלה וציליה, התמונה וציליה, החידוש וקסמו חברו יחדיו לה עניק לנו את אחד משירי האהבה היפים ביותר שקראנו בשנים האחרונות:

"חמיכה! חמיכה [חמיכה].

חנכי טובי עוד מעט ואגלה.

אני שומעך שוקרת שמי

בתוך שמי.

ירד וודקה ירד.

וצבע גמגם בתוך צבע.

ושנים לן שש או שבע.

ואהבה.

ששת שירי הקדומים שבמדור זה, שירים בהם מעלה המשורר דמות אבות וגיבורים מן המקרא כפי שנחקקו בלבו, כפי שחיו בלבו, הנם גולת כור-תרנו של המדור ושל הספר כולו.

"יצחק", הראשון בהם, עשוי להי עמידנו על מיטב סגולותיו של המשורר. גבולות של זמן, של אדם, של חומר, של גוף וסמל — נמוגים כליל. יצחק הריהו אחיו של המשורר, בפור על (ולא יחסר איש בסעודת הצהר רים) ובה בשעה, בלא כל קפיצה, בלא כל זיוף — הריהו יצחק הקדום, הסמל לי.

האב, הריהו אברהם. אבל הוא עצמו הנשחט (זה אני הנשחט, בני, וכבר דמי על העלים), ובבת-אחת הריהו יותר מזה ומוזה גם יחד — הריהו העם.

והרי זה חלום, (וקורע עינים נתעוררתי) אך הרבה יותר מחלום: "ואור לת דם היתה יד ימין". קריאות-זעקה נוראה, קריאה של יאוש ושול האשמה עצמית ושל הטחה כנגד הגורל. אולת דם היתה יד ימין... ואבא נסתם קולו, ופניו חזורים...

"משה" הריהו שיר ההזדהות העמוק, האמיתית, בין האינטימי ביותר בחיי המשורר לבין מה שמייצגים את המי קיף ביותר, את הקולאקטיבי ביותר — משה הגואל, המוליך, המשורר, ולידו "רחב", אף הוא שיר הסמיעה הגמיר רה של האינטימי היצירי — בסמלי העם-מאז: השופר וחומות יריחו; רחב, שהיא אשה, ואהבה, אבל גם ארץ זמר לדת.

"והנה הנך שלי, רחב רחבתי שלי,

רחב!

איככה זה הפך שטפו של הנרקוץ

כלו נהב?"

(עמוד 25)

"שאל" עשוי כמין שיחה בין הנר ער היהודי הרך בן-ימינו, לבין מלכו הנערץ מעבר לדורות. מעבר למרחק עצום זה שולח לו הנער, כקריאת תעוררה:

"שאל שאל בוא!

בבית-שאן בני-ישראל יושבים".

(ע' 26)

"במצור" ועל נהרות בבל" הנם שירי המצור, ההורבון, הגלות — אך הנער אינו מתאבל עליהם, הוא מתקומם עליהם. בכוח שיחתו אל מער בני לדורות הריהו מוחה כל מה שחייץ בינו לבין ירמיהו. בינו לבין גולי-בבל, ודריהו מדבר אליהם בלשון חרד-שה, לשון של גאולה, לשון דורו, לשון שעתו.

ג

עוד לספר שערים רבים, וכל אחד מהם ראוי, כאמור, לעיון בפני עצמו. לא ביקשתי במסגרת זו אלא לפתוח שני עתחים. מזה פתח לדיון בבעיותיה של השירה החדשה, ומזה פתח לאוצר בלום של מחשבה ורגש, של חומר-חיים ברחיחתו וגביש-שירה טהורים בפינים.

מ. שמיר

ספר שיריו השני של אמיר גלבוע, "שירים בבקר בבקר" (6), הנו עדות נאמנה להתבגרותו של המשורר מאז "שבע רשויות", ספרו הראשון שיצא לאור לפני כשלוש שנים. תכונותיו הטובות של המשורר בעל סולמ הצלילים המאגרוי מתבלטות והולך כות: מקוריו תכביבוש החומר, הסר תכלית רעננה בנף, נטיה אפית-סר פורית, ובעיקר — נתינת-דעת הגור-תית, פילוסופית, על בעיות האדם. עם זאת דומה שלא הצליח המשורר להשתחרר מן המגרעות אשר הכביר דו על רבים בנוסיונם למצוא את הגרעין הטוב, הקיים, עוד בספרו הראשון. דומה שהמשורר צומח ועולה כמות שהוא, גוש אחד, על קרבו ועל כרעיו, על סגולותיו ועל הסדרות-תיו.

ספר השירים שלפנינו מעלה בחרי-פות יתירה את מה שקוראים אצלנו בשם בעיית "השיר הקשה". כותב טורים אלה סבור כי קריאת שירים תורה היא הצריכה לימוד, אך אינו סבור כי השיר הוא רשות היחיד של יוצרו. אכן, ישנם סוגים שונים ב"שיר הקשה" ושיריו הקשים של גלבוע הם מן הסוג הטוב, מאלה שיש בהם כל החומר הנחוצן בשביל הנווית השירית השלמה, אלא פעמים — יותר מדי מן החומר הזה.

א. גלבוע כותב על דרך הספוגי טאני, בכך עיקר קסמו, אך בכך גם סוד אי-בהירותו במקרה זה או אחר. והשאלה צריכה ליבון, ברי שכתיר בתו של גלבוע בטירה יסודה. הריהו נרבעת מתוך ההחלטה הנושעה לאמור רק את האמת שבלב, את המיוחד, את הסגולי:

"אני אחר כל-כף —

ואלה בעלי-השיר-באמת לעולם

לא ילכו בקף".

השאלה היא, אם אמנם הספונטאני, נל זה הנובע מן האמוצה השירית כנתינתה בלא "התערבות" מן החוץ, האם אמנם הספונטאני היא האמת, בידוע, הסידים רבים לספונטאני לבלתי-מודע, כיסוד מכריע ביצירה האמנותית. אף כי הלפו כבר, כמדור מה, ימי שלטונם בעולם הרות, עדיין השפעתם ועקרונותיהם ניכרים. גילוי הדאטארמיניזם בחיי הנפש על כל סניפיהם וסניפי-סניפיהם, שהוא עיקר פעלם של פרויד ותלמידיו, היה לקר דת-מוצא ולנס ביד חסידי הספונטאני ני ביצירה האמנותית. הללו מניי-הים, כידוע, ביסוד אמונתם כי האמת שבנפש האדם היא הבלתי-מודע שבה, ואילו עולם המודע, המוסכם, המ"קובל, הנו רק הזיוף אשר דחק את האמת, וזאת בעטיו של הארגון החב-רתי, וכן הלאה. הנטיה האנאליטית בקרב הרופאים להשוף את העולם התת-הכרתי כביטוי הלאגטימי, האר-מייתי, של חיי הנפש, הפכה לנטיה סינסטאטית בקרב האמנים — לבי-נות את וזי הרות מן החומר "הטהור", המובהק של התת-הכרה כשהיא לעצ-מה. אמיר גלבוע רחוק מרחק רב מן המשוררים, המספרים והאמנים אשר לא עסקו אלא בהפרשת (כך!) התסיסה התת-הכרתית של נפשם, אך שירתו מסתפקת לעתים קרובות מדי בהטבעת חותם של אמת על כל הת-פרצות של ערכים רגשיים סטונטאניים בזכות עצם מוצאם, הבלתי-מזויף". מסתבר כי בשירה, כבכל אמנות, פוגם לא רק מה שאינו אמיתי למדי, אלא גם מה שהוא אמיתי יותר מדי.

בעצמו של דבר אין כל זהות אוטורי-מאטית בין הנפש כשהיא-לעצמה ובין אמת הנפש. לא כל מה שהוא הכרחי, לא כל מה שאחוז בכבלי הסיבהיות של חיי הנפש, הנו אמיתי. האמת איננה ההכרה, אלא ההכרח כשהוא נתפש בתודעה. אכן, לא במקרה מזכירה לנו הגדרה זו את אחותה המפורסמת בדבר מהותו של החירות האנושית.

שיריו של אמיר גלבוע משכנעים בהכרוזיותם. ניכר שהם גובעים מתוך כורה נמרץ ולהט, מתוך רגש מוסרי שאין לכבשו, אך, לא תמיד ניכרת בהם ידה המרוממת, המעצבת, המילדת, של התודעה. בספר שלפנינו, הגדוש ומ' לא עושר שירי מן אל זן, רובצים פת ושם גלמי-חומר אשר לא יצאו מן הדומם אל החי, ואשר טיבם הבלתי-מדובב מזיק לא רק להם גופם, אלא מטיל את צילו גם על האחרים, שבהם יצא החומר השירי מן הדומם אל החי, בלא להפסיד את ראשוניותו, על כל הספוסה וחומה וזולקאני. באופן זה מתרבים ללא צורך השירים הנוראים לנו כמשונים בשעה שבאמת אך מקור-ריים הם. כבמשל הכסיל והחכמים: כן מעשה השיר: עשרה לא יתקנו מה שיקלקל אחד.

ב

קשה להקיף את הספר, על מסכתו-תיו ושערי, במסגרת מאמר זה או אף ברחב ממנו. ומתוך שראוי לו לבעלי-המאמרים שירחיק עצמו מן ההכללה השטחית וההפוזזה, הריהו בוחר לצמצם דבריו על שערו הראשון של הספר "מתוך כהילים ואדומים", שהוא חביב עליו במיוחד, וודאי יתחבב הרבה על שאר קוראים, בהמשך הזמן יגיעו ודאי לידי שיפול והארה גם שאר מדורי הספר, ומכל מקום נחמתנו היא שמדור זה יש בו כדי ללמד על אהיו.

גלבוע הנו משורר אופטימי עד מוח-עצמותיו, אך לאופטימיזם זה מקור של טראגיות עמוק שאינו מניח אחיז-תו בנפש המשורר אף לשעה קלה. אשר-רו של המשורר, שמחת חייו, תחושת-ההולדת המלווה את ספרו משירו הרא-שון, הנקרא בשם זה, עד שירו האחרון ("שיר כחולמ"), אינם מנוף האידיליה, הנחת, השלוה, השורב — אלא מנוף הסער והרעב, גם נוסח אופטימיזם של "אה-על-פי-כן", ששנתגר כבר על לשור-נות הרבה, אינו תופש כאן, הרי זה, ארי-לי, אופטימיזם של מתוך כן, שיי-רי, "כהילים ואדומים" הם שירי מחוז-הילדות של המשורר, ילדות שבעבר וילדות שבהוה, ילדות כפולה שבה

(6) אמיר גלבוע, "שירים בבקר בבקר", הוצאת הקבוץ המאוחד, תשי"ג.